

NEVOIA DE POEZIE*

Sub genericul de **Nevoia de poezie**, Paul Valéry ține, la 19 noiembrie 1937, o conferință la Universitatea Analelor. Poetul își încheiease, după tăcerea dintre 1892-1912, activitatea poetică în 1922, o dată cu apariția volumului **Charmes**, până la moartea sa, survenită în 1945, scriind doar prefețe și eseuri și susținând numeroase conferințe atât în Franța cât și-n străinătate (Anglia, Elveția, Belgia, Italia, Spania, Olanda, Germania, Austria, Suedia etc.), turneele sale având un caracter oficial. *Le héros intellectuel* sau *le poète d'Etat*, ales la Academia Franceză, în 1925, pe locul vacantat de Anatole France, a fost numit în 1937 profesor titular al unei Catedre de Poetică la Colegiul Franței și cursul său s-a bucurat de un succes enorm.

Reproducem mai jos traducerea conferinței și-i lăsăm cititorului latitudinea de a discerne în ce măsură aceste aspecte de istorie literară interbelică îl mai pot frământa pe literatul, ca și pe cititorul de astăzi. Mai adăugăm că la finele expunerii, actorii Suzanne Després și Lugné-Poe au citit câteva din creațiile teoreticianului *poeziei pure* (**La Fileuse, Féerie, Le bois amical, La Jeune Parque, La Dormeuse și Ebauche d'un serpent**). (Prezentare și traducere de Ion Roșioru)

Doamnelor, Domnișoarelor, Domnilor,

Înainte de a vă vorbi despre poezie, permite-ți-mi să vă spun câteva cuvinte despre un poet care tocmai a murit, mare poet și, de patruzeci de ani, prietenul meu; în fine, poet francez prin voință, întrucât e originar și cetățean al Statelor Unite. E vorba de Francis-Vielé-Griffin, mort în aceste zile la Bergerac și a cărui dispariție este o mare pierdere. Dacă vă vorbesc de el în seara aceasta, înseamnă că trebuie să i se facă o mare dreptate. Acest poet care de ani buni trăia foarte retras, mai întâi în Tourraine, apoi la Périgord, alesese Franța drept patrie adoptivă; el figurează în chipul cel mai onorabil din lume pe lista nu mai puțin onorabilă a poezilor străini care au scris în limba noastră și s-au distins prin versurile lor.

Știți bine că poezia franceză, de la Baudelaire încoace, a exersat o influență foarte puternică și foarte glorioasă asupra celei universale și că ea nu s-a limitat doar la lecturi și la admiratori, ci a generat și poeți. Franța s-a îmbogățit cu autori de mare elan, dintre care câțiva au exercitat, la rândul lor, o influență reală asupra artei noastre. Swinburne, mare poet englez care a scris mai multe poeme în franceză, a fost unul din primii pe care-i voi cita aici.

De la Swinburne la Rainer Maria Rilke, poet de origine germană, e o listă strălucită a celor care i-au adus limbi noastre un omagiu supunându-i talentul lor. Amintesc într-o a le cinsti memoria bărbați la fel de celebri precum Gabriel d'Annunzio, care a scris numai în franceză și au devenit exclusiv poeți francezi. Îi voi aminti pe flamanzii Van Lerberghe, Maeterlinch, Verhaeren, ca și pe Jean Moréas, Stuart Merrill, vechiul meu prieten și, în sfârșit, pe Francis Vielé-Griffin.

Acesta din urmă venise pe lume în Statele Unite. Tatăl său,

general al armatei din Nord, în vremea Războiului de Secesiune, se afla în asediul de la Charlestown în momentul nașterii viitorului poet, care a venit în Franța spre a-și face studiile; a fost prieten bun cu Henri de Régner și l-am cunoscut printre fideliul lui Mallarmé, în mediul atât de ardent și de interesant al Symbolismului, urmându-și căutarea poetică atât de variată în vremea aceea. Încerca să îmbine anumite calități ale poeziei anglo-saxone, care sunt rare într-a noastră, cu modelele acesteia. După ce-a comis, cum se știe, versuri regulate, el a găsit în versul liber accente delicioase.

Îmi permit, înainte de a aborda subiectul propriu-zis al acestei zile, să vă citesc, cu titlul de comemorare și de salut în numele memoriei sale, **Thrène**, adică poezia funebruă pe care el a compus-o cu ocazia morții lui Stéphane Mallarmé:

Cântec funebru

De ți-am grăi: „Maestre!
Cerule devine frez;
Se-nviorează tenul nopții pal;
Deja-s deschise câteva ferestre,
Lumina cântă-n prag oriental,
O nouă zi ni se oferă zestre!“
Aș crede că te-aud zicând: „Visez“.

De ți-am grăi: „Maestre, noi ne găsim aici
Inexpugnabili ca un fort,
Ca și aseară-n fața ușii tale;
Noi am venit răsând, suntem voinici,
Pândind surâsul, strânsa-mbrățișare.“
Ni s-ar răspunde: „Maestrul e mort“.

Deci flori de pe terasă,
Flori ca pe fila dintr-o carte,
Flori, de ce oare?
Iată puțin din noi, cântarea joasă
Ce se răsuțește căzând
Ca frunzele furate de vâltoare,
Iată rușinea de-a rămâne departe de moarte
Și de-a vorbi, dincoace de mormânt!
(traducerea noastră, I.R.)

Aceste câteva cuvinte și acest poem îmi vor servi foarte firesc de introducere câtorva altor cuvinte pe care o să vi le spun despre poezie și, cu bunăvoința dumneavoastră, despre ceea ce putem numi poezie și, mai ales, nevoia de ea.

Amintirea pe care tocmai am evocat-o ne conduce la a medita un pic asupra acestei *necesități de poezie*. Trebuie să vă spun mai întâi ce sens dau eu acestei sintagme.

Ați auzit adesea – e o expresie care datează din romantism – tratând oamenii drept „burghezi“. Acest termen, cândva destul de onorabil, a fost, către 1830, transformat în epitet de

*Din **Conferencia**, Journal de l'Université des Annales, I-er février 1939, N° IV, Paris

dispreț la adresa oricărei persoane suspectate de a nu înțelege nimic din arte. Apoi politica l-a adoptat și a făcut din el ceea ce știți cu toții. Dar asta nu-i treaba noastră.

Ei bine, eu cred că ideea pe care romanticii și-o făceau despre acest înspăimântător burghez nu era întru totul exactă. Un burghez nu e pentru nimic în lume un om insensibil la arte. El nu e ostil literaturii, muzicii sau oricărei alte valori culturale. Există burghezi foarte cultivați și chiar foarte rafinați; majoritatea iubesc muzica, pictura și unii chiar se străduiesc să se caleze confortabil în ele. Îl recunoașteți ușor (în cazul în care mai există) prin aceea că e un bărbat (sau o femeie) foarte instruit, plin de bun gust, știind să admire operele pe care le are de admirat, neavând, totuși, o nevoie esențială de poezie sau de artă... Ar putea să se lipsească de așa ceva, putând trăi destul de bine și fără. Viața sa e perfect organizată în afara acestei stranii nevoi. Spiritul său gustă arta: el nu trăiește din ea. El n-are drept hrană esențială și imediată acest aliment deosebit care e poezia.

Acesta e burghezul, dar el nu e deloc omul care ne-a fost zugrăvit, fără ochi și fără urechi. El nu-i decât insul pe care nu-l chinuie deloc ceea ce nu există decât în uitarea a ceea ce există, pe care nu-l hărțuiește câtuși de puțin vreo dorință nebunească de a trăi ca și cum luxul spiritului ar fi o necesitate a vieții însăși.

Zicându-vă toate acestea, mă gândesc la tinerețea mea. Am trăit într-un mediu de tineri pentru care arta și poezia erau un fel de hrană esențială de care era imposibil să te lipsești; și încă ceva în plus: un aliment supranatural. În acea epocă, am avut – cei câțiva care trăiesc încă, își aduc aminte – senzația imediată că era vorba de un fel de cult, de o nouă specie de religie născându-se și dând formă unei asemenea stări de spirit, cvasi mistică, domnind peste noi și inspirându-ne sau fiindu-ne comunicată de sentimentul nostru foarte intens și având valoarea universală a emoțiilor Artei. Când ne referim la tineretul acelei epoci, la timpul acela mai încărcat de spirit decât prezentul și la modul în care noi am abordat viața și cunoașterea vieții, observăm că toate condițiile unei formări, ale unei creații aproape religioase, erau atunci absolut reunite. În momentul acela, domnea, într-adevăr, o dezamăgire față de teoriile filosofice, un dispreț față de promisiunile științei, care fuseseră foarte rău interpretate de predecesorii noștri, scriitori realiști și naturaliști. Religiiile suferiseră asalturile criticii filologice și filosofice. Metafizica părea exterminată de analizele lui Kant. În fața noastră era un fel de pagină albă și goală pe care noi nu puteam așterne decât o singură afirmație. Aceasta ne părea de nezdruccinat, nefiind fondată nici pe o tradiție pe care o poți oricând contesta, nici pe o știință ale cărei generalizări nu le poți critica, nici pe texte care se interpretează cum te taie capul, nici pe raționamente filosofice care nu trăiesc decât din ipoteze. Certitudinea noastră era emoția, iar senzația noastră era frumusețea, și când ne întâlneam duminica la concertele Lamoureux, elevi și profesori, spre a asculta toată seria simfoniilor lui Beethoven, fragmente uimitoare din dramele lui Wagner, se institua o atmosferă extraordinară. Leșeam de la circ fanatici și cucernici, prozeliți ai artei, căci nimic nu se interpunea acolo între noi și lumina noastră. Nici vorbă de subterfugii sau de îndoieli. Noi simțisem și ceea ce noi simțisem ne dădea forța de a rezista la toate ocaziile de dispersare, la toate naivitățile și farmecele vieții... Ne regăseam cu un suflet iluminat și cu o inteligență încărcată de credință, tot ceea ce înțelesesem

transformându-se într-un fel de revelație personală și de adevăr care ne aparținea în chip esențial.

Doamnelor și Domnilor, nu știu care e situația astăzi. Cunoșc, fără îndoială, tineri; dar nu cunoaștem niciodată fondul ființei la acești tineri, nici măcar la cei pe care-i știm cel mai bine. Nu cunoaștem decât ceea ce cunosc ei înșiși, și ei nu se cunosc decât desăvârșiți.

Care e, astăzi, punctul fierbinte, acul care înțepă substanța profundă a tinerilor și-i excită să depășească sau să se eschiveze de la ceea ce sunt? Nu știu.

Fără îndoială, preocupările materiale, diviziunile politice joacă din nenorocire un rol principal în spirite, așa încât seriozitatea, valoarea absolută pe care o atașăm cândva misterelor și promisiunilor artei, se referă, în chip necesar, vai, la griji de un cu totul alt ordin și, în primul rând, la problemele vieții.

Nu putem însă spune că epoca noastră manifestă o scădere indeniabilă a spiritului, o diminuare a nevoilor de poezie. De ce să slăbească nevoia și puterea frumosului care există până la poporul de jos, popor ce e produs de-a lungul vremurilor opere admirabile. Meseriașii erau creatori în sensul cel mai bun al cuvântului.

Vă sfătuiesc, când vă veți plimba prin Paris, să zăboviți pe vechile străduțe, pe strada Mazarine sau pe strada Dauphine, sau, și mai bine, pe strada Marais; veți remarca acolo micile balcoane din fier forjat ale vechilor case din secolul al XVI-lea și al XVIII-lea. Fiecare fier formează un desen simplu și original care nu se repetă niciodată; lăcătușul care știa să-și execute operele era un creator, și într-un gen destul de dificil.

Artizanii se simțeau maeștri și dovedeau originalitate în domeniul lor. În vremea aceea nici măcar nu se pomenea de Expoziții. Poporul producea ceea ce nu se mai produce de un veac și jumătate, poeme și cântece, o întreagă invenție dispărută astăzi cu totul. Poezia și melodia nu se mai fac. Există o sterilitate totală în această zonă socială. Să adăugăm, în sfârșit, și degradarea creației verbale. În mod cert, poporul creează și acum cuvinte, însă aceste cuvinte sunt în general îndoielnice și cad rău, multe pentru uzul tehnicilor moderne ale epocii. Câteodată sunt destul de pitorești, însă nu mai au savoarea deosebită de care era impregnat limbajul meseriilor de altădată. Vă pot cita fapte precise pe care le-am constatat – și nu sunt singurul – într-un mod aproape oficial: trebuie să notăm, pe lângă nașterile de termeni mai mult sau mai puțin fericite, moartea unor cuvinte delicioase care existau în limba noastră și care sunt de sorginte populară.

Academia, după cum o știți, este un fel de birou de stare civilă, unde noi înregistrăm, fără grabă, nașterile, și, cu melancolie, decesele de vocabule. Se întâmplă în fiecare clipă atunci când lucrăm la Dicționar, să examinăm cuvinte pe care trebuie să le radiem, oricât de fermecătoare ar fi forma și fizionomia lor poetică populară, căci nimeni dintre noi nu le-a auzit niciodată! Ori, ediția pe care se bazează examenul nostru este doar de patruzeci sau cincizeci de ani. Iată, deci, cuvinte care acum patru-cinci decenii erau foarte vii, cuvinte... vorbitoare, cuvinte făcute pentru poezie, și care au murit cu desăvârșire astăzi!

Cazul este destul de frecvent. Dar nu faptul dispariției sau al substituirii termenilor e grav. Asta e viața unei limbi. E vorba de calitatea cuvintelor dispărute și a celor nou-născute, calități ce nu pot fi comparate decât în chip trudnic. Am admis, anul trecut, în ciuda câtorva opoziții, cuvântul „mentalitate“, care

Buchet mare

nu-i foarte seducător, și cuvântul „mondial“. Dar cum să facem? Sau ce-i de făcut?

Acest exemplu, dintre multe altele, arată că substanța poeziei și a limbii suferă o alterare care nu-i deloc favorabilă artei poetului. Altă remarcă, și mai profundă, poate chiar mai gravă: se constată dispariția crescândă a legendelor; acestea își pierd forța, își pierd farmecul, chiar și la țară unde le găseam odinioară în toată plenitudinea lor. Semn rău!... Într-o culegere bogată precum *O mie și una de Nopti*, care nu e un text unic, ci o mie de texte, de la un povestitor la altul, variația este aproape o regulă. Fiecare povestitor vine cu exprimarea sa, adaugă și modifică, introduce aluzii locale, incidente noi, imagini specifice lui. E viața unei opere care evoluează din gură în gură. La noi, însă, totul încremenește; noi vedem dispărând valoarea poetică a legendelor, ele aparțin din ce în ce mai mult domeniului studiilor Sorbonei și trec la de la vigoarea vieții la starea inertă de document.

Iată multe semne destul de grave. În schimb, ca recompensă pentru aceste pierderi, ce întâlnim, dat fiind că oamenii nu mai știu să se bucure de propria lor limbă, de plăcerea de a o vorbi? Cuvântul nostru nu mai are decât o semnificație concretă, e doar gol și prompt. Mai avem puțin și vom vorbi folosind doar inițiale. Redactarea unei telegrame ar putea fi instructivă în acest sens. Iar telefonul nu mai e nici el un instrument al limbajului frumos.

Deci, o pierdere evidentă a poeticității vorbirii. Nu putem, în sfârșit, decât să ne întrebăm cum și de ce atâta neputință a venit să abolească atâtea ornamente ale plăcerii de a trăi?

Meseriile care au legătură cu arta nu mai sunt niște luxuri, susținute, ici și colo, de state sau de generozitatea unor Mecena. Ele nu mai aduc limbajului cuvinte și turnuri savuroase care au înlocuit termenii baroci sau abstracți pe care politica și tehnica ni-i propun în fiecare zi ca și cum ne-ar bombardă cu ei. Și nu doar poezia e în joc; însuși integritatea spiritului e în cauză; toate aceste cuvinte ale timpului nostru, toate aceste abstracții de calitate inferioară (pentru că nu-s deloc definite) se

acomodează cu o logică în ruină...

Spiritul critic tinde să slăbească. În majoritatea articolelor pe care le citim, armătura logică, soliditatea argumentelor, valoarea faptelor, toate sunt doar aparente: strângeți toate aceste texte și veți rămâne uimiți de puținul care vă va rămâne în mână... Totul concură la o degradare generală a limbajului, frustrat de funcțiile poetice naturale. Să vedem ce le înlocuiește. Ce înlocuiește această poezie înăscută, naturală, populară, care era în limba noastră și în multe ființe, acum un veac și jumătate? Să vedem ce-i amuză pe oameni, care sunt dorințele și plăcerile lor. Trebuie să recunoaștem, sub acest raport, noi am făcut multe progrese. Imense. Mijloacele moderne fabrică în proporții industriale (nu-i cazul s-o spunem), la înaltă tensiune, un fel de poezie care nu cere nici un efort, nici o creare de valoare la cel care-o primește, nici o participare directă, ci un minimum din el însuși; și această formă se reduce la senzația mai mult sau mai puțin puternică pe care fizica și tehnica le pun la dispoziția omului modern. Avem spectacole extraordinare, orchestre declanșate printr-un simplu gest. Fiecare din noi e un Mefisto. Vom putea, începând de mâine, să vizualizăm ceea ce se petrece în celălalt capăt al lumii. Excitarea intelectuală sau a sentimentelor e luată de beția vitezei: oamenii merg atât de repede încât ard în treacăt și gândirea și plăcerea.

Sper să nu fie vreun arhitect în această sală, pentru că n-aș vrea să fiu asasinat. Îi spuneam unui arhitect dintre prietenii mei, acum câteva zile:

– Aveți mijloace puternice; ceea ce faceți voi e paradox. Aveți cimenturi care permit să construiți atâtea lucruri fără o susținere directă! E foarte bine și eu vă felicit. Veți înălța zgârie-nori extraordinari; însă, dragul meu, eu nu mă voi opri niciodată în fața unui astfel de bloc pentru a admira un oarece detaliu, așa cum mă opresc în fața unei case sau a unei biserici de sat unde există o idee care-ți reține ochiul și spiritul. Nu mă voi opri în fața colosului tău de două sute de metri pentru că voi face și eu așa ceva cu o linie și un compas în camera mea și pentru că acest zgârie-nori îl voi vedea și la Tokio și la Vancouver, ca și la Honolulu sau la Marsilia, n-are importanță unde.

Știu că există poezie în acest zgârie-nori. Dar acestea sunt făcute spre a fi admirate când mergi cu o sută douăzeci de kilometri pe oră, iar dacă vă opriți la baza lor vă trebuie mai mult de o oră să meditați studiindu-le. Se întâmplă în domeniul nostru ceea ce se întâmplă în domeniul fizicii. Sunt aici mai multe persoane care nu se servesc de propriile picioare, sub pretextul că există mașini și ascensoare. Poate aveți mașină, poate veți avea un alt instrument care vă va ține umbrela. Mușchiul devine inutil și ești obligat să te dedai unui sport, golfului sau tenisului, pentru a nu-l lăsa să se atrofieze. Așa se întâmplă și cu nevoile spiritului. Îl copleşim cu distracții care nu cer nici un efort, cu învățături care nu reclamă nici o lacrimă. Îi dăm o poezie gata făcută, puternică, neîndoielnic! Care să-l poarte spre vremea rimelor! Care nu dispunea de peisaje, de lucruri, de viața însăși. Dar această mare forță, această posedere a lumii sensibile nu se întâmplă fără a ne costa ceva... Am câteodată impresia că pierdem... Vă vorbesc ca un *Faust*? Ne pierdem sufletul, admitând că avem unul. Ei bine, împotriva acestui lucru trebuie să reacționăm. Nu, nu a *reacționa* e cuvântul. A reacționa e prea puțin. Trebuie acționat. Ar fi suficient de ceea ce devii și să-ți calculezi spiritul, să ai un carnetel în care să notezi: „Azi am pierdut atât... Un pic de

poezie, un pic din puterea spiritului meu. Am suferit. Doar am suferit!“.

Dar să revenim la vechea poezie, spre a explica în ce fel ne este ea încă de folos. Știți că acest substantiv, *poezie*, are două sensuri. Știți că înțelegem prin acest cuvânt două lucruri diferite, care, totuși, au un punct tangent. Primul sens este acela de artă particulară bazată pe limbaj. Dar cuvântul are și un sens general, mai răspândit, greu de definit pentru că este mai vag; el desemnează o anumită stare, stare care este în același timp receptivă și productivă, cum am încercat să vă explic mai adineori. Este productivă de ficțiune și remarcăți că ficțiunea este viața noastră. Trăim tot timpul producând ficțiuni. Vă gândiți în clipa de față la momentul dezirabil în care voi fi încetat să vorbesc... Este o ficțiune! Noi nu trăim decât în ficțiuni, care sunt proiectele, speranțele, amintirile, regretele noastre, și noi nu suntem decât o invenție perpetuă. Remarcăți bine, insist, se asociază neîncetat cu *ceea ce nu este* și se opun nu mai puțin necesar a *ceea ce este*; în plus, lucru curios, *ceea ce este* generează *ceea ce nu este* care-i corespunde constantului *ceea ce este*... Sunteți aici și în curând nu veți mai fi, o știți bine. *Ceea ce nu este* răspunde în spiritul dumneavoastră la *ceea ce este* întrucât puterea asupra dumneavoastră a *ceea ce nu este* produce *ceea ce este*. Și aceasta se schimbă în senzația de neputință la contactul cu *ceea ce este*. Ne revoltăm atunci împotriva faptului. Nu putem admite un fapt precum moartea. Speranțele, ranchiunile, toate astea sunt o producere imediată, instantanee a conflictului dintre *ceea ce este* cu *ceea ce nu este*. Toate acestea sunt în relație intimă cu starea profundă a forțelor noastre. Nu putem trăi fără aceste contraste și fără aceste variații care ne comandă toate fluctuațiile sursei intime a energiei noastre și de care sunt reciproc comandate. De aici se nasc sau încetează acțiunile noastre. Dar, printre aceste acțiuni, printre acțiunile care rezultă din producerea constantă de lucruri care nu sunt, noi răspundem, și sunt unele care se disting prin interesul imediat și vital: sunt cele care tind să modifice pentru nevoile noastre lucrurile care ne înconjoară. „Mi-e sete, iau un pahar“, acționez... M-am gândit mai întâi că mi-e sete, apoi acționez, luând apa. E o acțiune utilă – cel puțin așa o cred eu și asta ajunge! Modific situația paharului meu și a mea. Însă există, printre aceste acțiuni, unele care se nasc dintr-o altă formă a sensibilității. Există producere de idei, de acte care au ca obiect să nu modifice lucrurile în preajma noastră, ci să ne modifice pe noi, să risipească un fel de jenă interioară, un rău pe care nici un act nu-l alină direct. Râsul, lacrimile, vociferările sunt astfel de acțiuni fără obiect exterior. Ele se aranjează atunci în categoria *exprimărilor*. Aceste emisiuni constituie un langaj elementar, căci ele sunt fie contagioase, ca râsul sau căscatul, fie *simpatic* resimțite, precum lacrimile și vaietele. Însuși limbajul articulat, atunci când e spontan, este o explozie care ne debarasează de greutatea unei impresii. Ori, aceste proprietăți ale emoțiilor și ale impresiilor explozate de cultură și mijloace au fost inventate, acte au fost aplicate unei materii exterioare, spre a face din ele un obiect care să se conserve și care, ca un instrument, sau ca o mașină, să poată servi la a reanima o stare, la a reconstitui o fază a emoției noastre. Dacă scriu o muzică sau un dans, fixează o anumită acțiune care va fi reprodușă după poftă. Muzicianul scrie acte pentru un virtuoz gata să le reproducă. Dacă scriu un poem, o muzică, dacă fac un tablou, eu tind să fixează, să-mi descarc emoția mea, să fac un lucru durabil, și indefinit capabil,

dacă e pus în acțiune, să vă facă să înțelegeți poemul, muzica, să regăsiți tabloul; obiectul își va îndeplini rolul său și va reda ceea ce i s-a încredințat... dacă el este făcut spre a reda ceva!... Dar emoția inițială, chiar dacă ea a fost foarte puternică, extrem de profundă, ea nu va fi identic restituită nici în cazul cel mai favorabil: noi vrem să rămânem stăpâni, vrem să pătimim prin artă, să fim emoționați, însă până la un punct: nu vrem decât să ne trecem degetul prin flacăra lumânării. E aici una din caracteristicile cele mai curioase ale artei, care ne redă un efect sensibil, dar nu de același ordin al sensibilității precum cel al senzației originale. Arta ne dă, prin urmare, mijlocul de a explora pe îndelete partea propriei noastre sensibilități ce rămâne limitată spre vecinătatea realului. Ne aprinde emoțiile, dar nu și întreaga lor precizie individuală din noi. În sfârșit, el ne oferă de asemenea altceva în căutarea acestui mijloc. Arta, poezia e condusă să dezvolte alte date inițiale pe care le voi numi date brute, care sunt producere spontane ale sensibilității. El se apucă să frământa o altă materie: limbajul, dacă-i vorba de poem; sunetele pure și organizarea lor, dacă-i vorba de o operă muzicală; argila, ceara, piatra, culorile, dacă-i vorba de o artă vizuală. Dar atunci toate tehnicile meseriilor și procedeele care servesc fabricării de lucruri utile, vin în ajutorul artistului. El împrumută de la ele mijloacele de a îmblânzi materia și de a o face să-i servească scopurilor sale non utile. Mai mult chiar, acțiunea pune în joc nu doar sensibilitățile nude și simple, nu doar exprimarea imediată a emoțiilor, ci și ceea ce se cheamă *inteligentă*, adică buna cunoaștere clară și distinctă a mijloacelor luate separat, calculul de previziune și de combinare. Noi devenim stăpâni actelor care operează asupra materiei. Analizăm, clasăm, definim și acest lucru ne permite să ajungem la rezultate pe care nu puteam doar să le așteptăm de la sensibilitate. De ce? Pentru că sensibilitatea este instantanee; ea n-are nici durată utilizabilă, nici posibilitatea de construcție scontată; noi suntem obligați să cerem facultăților noastre de coordonare să intervină și să frâneze, nu doar să domine sensibilitatea, ci s-o facă să redea tot ceea ce conține.

Închei spunându-vă, în concluzie, că poezia și artele au sensibilitatea drept origine și punct de sosire, dar între aceste extreme, intelectul și toate resursele gândirii, chiar și cele mai abstracte, ca și toate resursele tehnice pot și trebuie să fie folosite.

Adesea, i se reproșează poetului căutărilor și reflexiile, meditația asupra mijloacelor sale; dar cine oare s-ar gândi să-i reproșeze muzicianului anii pe care el i-a consacrat studierii contrapunctului și orchestrației? De ce se vrea ca poezia să necesite mai puțină pregătire, mai puțin artificiu, mai puțin calcul decât muzica? Putem să-i reproșăm unui pictor studiile sale de anatomie, de desen și de perspectivă? Nimeni nu s-a gândit la asta. Cât despre poeți, se pare că ei trebuie să compună așa cum respiră... Nu e aici decât o eroare, care nu e foarte veche și care derivă dintr-o confuzie între facilitatea care ne livrează produselor momentului – cel mai rău și cel mai bun în starea lor dezordonată – cu această altă facilitate imediată care nu se dobândește decât printr-un exercițiu al spiritului îndelung susținut... O veți observa la La Fontaine și, tot așa de bine, la Victor Hugo.

De altfel, nu doamnelor trebuie să le demonstrăm că frumusețea cere o muncă aparte de îngrijire asistată în fața oglinzii.

Poetul își privește opera pe pagină și retușează, ici și colo, prima față a poemului său...